

ДРАГИЊА РАМАДАНСКИ

ДВЕ ПРИЧЕ

ПУСТИЊСКИ СУРФЕР

Осамдесете. Оаза, луксузни старачки дом на Лиману. Тридесетак ми је године, посећујем редовно своју баку. Понекад тамо срећем добродржећег господина средњих година. Нелагодно ми је са њим у покретној капсули лифта, минути предуго трају. Разгледа ме без имало задршке, скоро па да ме заврти, и осмотри са свих страна, као када се купује робиња на неком абисинском базару. Предњи трап, задњи трап. Немам баш параметре Грејс Џонс. Нескривени израз благог гађења криви му усне. Провинцијална унука провинцијалне баке из Сомбора. Осећам напрасну увређеност, а то значи и неутемељену блискост. Излазим их лифта, са однекуд искреним „До виђења”. Зверски непогрешиво опсервирана, оњушена.

Нижу се гирланде посних деведесетих. Пријем у салону Матице српске. Слутим да сам непогрешиво препозната, додуше бочним видом. Стојим испред прозора, у контрасветлу, насумично флертујем. За главу виши од свих званица, охол и недодирљив, бедуин на пустињској лађи, пешчани морнар, јахач дина у потрази за оазом, коначно прилази, рукујемо се. Брзам нешто без везе, што он и не слуша. Чудно како мали човек намах пожели да се исповеди, до гужњег црева, пред великим писцем. Само да ми је знати зашто.

– Једно време сте често долазили у Сенту? На књижевне вечери – дометнем шеретски. Потом причам о маминој сомборској младости, истресам цео интимни товар трауматичних маловарошких меморабилја.

– А мој отац, који се момчио баш у време Ваше чувене сен-ћанске новеле, клео се да је она девојка, у ствари, била изразита плавуша.

И мада сам још увек мулаткиња на абисинском сајму, ватрено држим страну лепотици дана, са злаћаним увојцима.

– Дакле, црна или плава? – сада већ свађалачки (што је легитимно читалачко право) оптужујем – Усмерили сте потрагу у супротном смеру?

Није му се померио ниједан мишић на лицу. Није га се тичало тртљање неке интелектуалне прије. Пун неизмерне, катакомбне чамотиње лагано се, унатрашке, удаљавао.

– Обећајте да се, никада, али никада, нећете бријати – чини ми се да нечујно довикује. Тако се комуницира у сновима. Очи оивичене сурмом, пламте абакулусима зеница, као да неко проноси лојаницу испред њих.

– Yes! Smokey eyes! Yes! – обећавам разнежено и безгласно. Више се не осећам као девојка из куплераја. Ни као пустена лоптица међу нервозним, ознојаним прстима тенисера. Понајмање као кадифени миш у чељустима префриганог мачка. Чак не ни као бресква на непцу сладокусца, осетљивог на трепљичасти машак воћног меса. Најеженост маљица на мојим образима, у контрасветлу, могла се доимати и као ало Селене...

А онда, након дужег времена, почетком двехиљадитих, уследио је телефонски позив.

– Добар дан. Имам једну молбу. Убедите Вашу мајку да запише све што сте ми испричали. Или Ви запишите. Наслов би могао бити „Приче моје мајке”. Обећавате ми?

– Обећавам. Вам...

Више се никад нисмо ни видели ни чули. Завејао нас је самум, суви пустињски ветар.

Након пишчеве смрти његов син ме је замолио да редигујем и преведем са мађарског рукопис његове прабаке, који је настајао у старачком дому Оаза, у њеним позним годинама. Писац је настојао да озвучи сећања те храбре жене, која је мудро умела да прећути оно најстрашније. Био је, дакле, у питању опробани рецепт, који ми је несебично уступио? Обзирно конфидентан, није присвојио нити један од мојих индискретних, исповедних сижеа, чинило се да их није ни чуо. Привидно их је багателисао а заправо високо ценио! Зацело је сматрао да на записивање има право само онај ко је доживљај пропустио кроз своје биће. Држао је до аутентичности сведочења. Није гусарио, није се бавио скидањем скорупа са туђег млека. Последњи велики модерниста, наругао се испразном знаковљу без означеника.

Утешно је знати да сам чак три пута успела да зароним у мрак његовог бурнуса, и уждим пламен тих тужних номадских очију, са својом тако личном интифадом. Пригрлила сам, дакле, тестаментарне приче своје мајке, и нисам се бријала, никада, ни пре ни после, па чак ни кад је наврх језика почела да ми расте вештичја длака. Тера баба козлиће, рекли би књижевни циници.

ИЗ „ПРИЧА МОЈЕ МАЈКЕ”

Неда

Током рата Православна епархија бачка организовала је акцију спасавања деце из шарварског логора, почев од најмлађег узраста. Распоређивање се одвијало посредством црквених општина, по хранитељским породицама, у градовима, селима и салашима Бачке. Постојало је велико интересовање, и акција се успешно одвијала. Деца, углавном пореклом из Лике, доспевала су у претходно проверене породице, које су за то примале новчану надокнаду. Најважније је било обезбедити им смештај и храну, да би се опоравила од тегобног боравка у логору. И поред свих настојања, ни њихова нова судбина није била лака, поготово што су сада били одвојени од својих родитеља.

Код моје рођаке била су смештена три дечака: Бата, Аца и... имена трећег се не сећам. Касније им се придружила и мала Неда, преслатка девојчица од три или четири године, крупних, плавих очију. Сва у знаку не и да. За разлику од већине усвојене деце, била је дебељушката и негована. Приликом додељивања у хранитељске породице, прво је доспела код једног суботичког мађарског брачног пара без деце. Окружена посебном пажњом и љубављу, тешко је поднела растанак. У почетку се није сналазила у новој средини. Бунтовне природе, са slabим знањем матерњег језика, није се одазивала на своје крштено име. Понављала је, тепајући кроз сузе: „Ја сам Каса Етелка”. Вечерњу молитву пред спавање доживљавала је као посебну врсту присиле – у средини из које је тек пристигла имала је друге навике. Једном приликом плънула је на икону Богородице: „Ја сам Каса Етелка”.

Временом се навикла и прилагодила новим условима, сећања су почела да бледе. А онда је малој Неди опет намењен нови смештај. Кад су дошли по њу, отимала се, уплакано понављајући: „Нећу да идем, ја сам велика Српкиња!”

Дошао је крај рата. После извесног времена чланови њене праве породице коначно су пронашли своју Неду, и одвели је.

Другарице

Бајском улицом у Сомбор улази војска. Тенковску претходницу дочекују видно узбуђени грађани, са цвећем у рукама, и покличима добродошлице:

– Élyen magyar katona!

Стојим поред другарице, спремна да и ја учествујем у веселју.

– Шта ћеш ти ту? – обрецнула се, поцупкујући у нестрпљивом ишчекивању. – Није ти овде место.

Први тенк умилео је тихо и свечано. Проломили су се узвици, полетело је цвеће. Изненада, из гомиле посматрача издвоји се тршави младић, и одлучним и брзим корацима запути у сусрет конвоју. У делићу секунде неспретно се саплете и паде право под тенк. Грдосија је бректаво наставила пут, шкрипећи гусеницама, као да се ништа није десило. Лица очевидаца су се искривила, очи рашириле, али нико није гласно крикнуо. Прегаженог младића однели су у болницу.

Када је тенковска колона прошла, и свет се разишао, однекуд се појавио блед и рашчупан човек. Подигао је са ивичњака патрљак ноге, накратко га загрлио и отрчао. Испод пазуха му је вирила синовљева ципела.

*

На крају рата, опет на углу Бајске улице, врви од света. Долазе Руси! Грађани се тискају у прве редове шпалира, са цвећем, машу марамима, обливени сузама радосницама. Појављује се фијакер. У њему седи насмејани официр. Гледа у окупљени свет и повремено махне руком у знак поздрава. Онда угледа насмејану девојчицу и радосно јој довикне:

– Здравствуй, девојка!

То је мама, са својом другарицом, али су сада старије четири године. Згледале су се без речи.

Просто-проширена реченица

У скамијама четвртог разреда седеле су дојучерашње Вере, Николе, Јустини, Александри, а садашње Вилме, Миклоши, Густави и Шандори. Нека мусава, сиромашка деца, којима је памет попила тешка ратна свакодневица. Одувек су та деца залазила у цукразду, често крала цвеће од кертиза и радовала се сваком радашу уличног сладолеције. Али, нису знала мађарску синтаксу. Заузврат су се плашила учитеља Оскара који је незналицама делио прстоломне пацке. Шаптаче је, опет, мајсторски гађао кредом у чело. Оне најокорелије изводио је пред разред, држећи их за уши, и ударао им главу о таблу. *Büdös vadrác banda!* грдио би их при томе неразумљивим језиком.

Не може се рећи да се ђаци нису трудили да уђу у финесе те синтаксе. Све је ипак испадало недовољно добро и изазивало је увек исте учитељеве реакције. Оне са лошим изговором слао би

да клече уза зид, док би са осталима увежбавао богословске версе, изражајно отварајући уста и палацајући језиком. *Hiszek egy Istenbe, hiszek egy hazába, hiszek egy örök Isteni igazságba.*

Зарад ритмизације потпомагао се виолином. На кључним део-ницама би темпераментно, из баса, повлачио гудалом, уз одговарајуће замахе главом, водећи рачуна да му се коса одвећ не разлепрша. При томе би чврсто склапао очи и зането набирао обрве. Сви су се препуштали том чудном речитативу. Чак и они што су клечали нечујно су, трзајима главе, пратили одсечни звук гудала.

Таци много тога нису разумели у понашању младог и ревносног учитеља. Мењао се када би, за време одмора, навратила учитељица из суседног разреда. Понесено и зајапурено би чаврљали, док је виолина беспослено зврјала на катедри.

*

Тога дана учитељ Оскар пропитивао је просто-проширену реченицу. Пљуштале су пацке, летеле креде, табла подрхтавала од недотупавних глава. Вилма је пришла табли и написала: *Falu végén kurta kocsmá.* Учитељ није могао да поверује очима. Била је то не само исправна него и чудесно лепа, најлепша просто-проширена реченица мађарског језика. Невештим рукописом на табли беше исписан Петефијев стих, о тужном и усамљеном момковању. На крај села чађава механа.

У петом разреду, у жеку рата, дошао је нови учитељ, Јожеф Вајганд, који је само сетно пушио и, с времена на време, уместо да их гађа кредом, смешно наређивао: „Тоталан мир!”

На летњем распусту мама је срела на шtrandу учитеља Оскара. Обрадовао се кад је у жедрој и препланулој девојци препознао своју најбољу ученицу.

– Како си, Верице? – распитивао се. – Какав си ђак?

– Врло добар – гласио је њен равнодушни одговор.

Док је улазила у бучну шпиглу за непливаче, разабрала је разочарано учитељево питање:

– Како се то могло десити?

Више га никад није срела. Често се, међутим, сећала његовог задивљеног погледа док је стављала тачку иза просто-проширене реченице, а он одлагао гудало да би је помиловао по коси.